

Objavljena recenzija / 1.19

Barbara Mulej

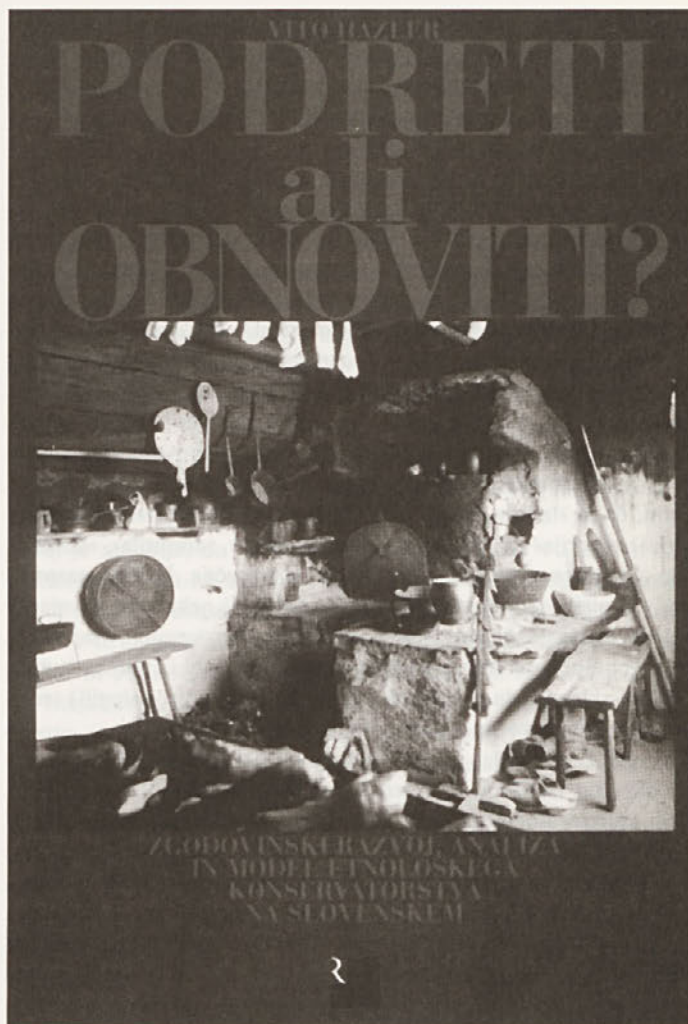
Vito Hazler
**PODRETI ALI OBNOVITI
 ZGODOVINSKI RAZVOJ, ANALIZA IN
 MODEL ETNOLOŠKEGA
 KONSERVATORSTVA NA
 SLOVENSKEM**

*Založba Rokus, Ljubljana 1999, 325 str.,
 priloga 49 str.*

Knjiga *Podreti ali obnoviti* ni zanimiva samo za sedanje ali prihodne specialiste konservatorje, temveč za vse etnologue. Ob svoji specialistični usmerjenosti (in morda prav zaradi nje) nam veliko pove o splošnejših vprašanjih, ki tarejo etnologue (in kulturne antropologe). Kljub temu jo posebej priporočam tistim, ki se sprašujejo, ali je v konservatorstvu še prostor za etnologijo.

Najprej naj povem, da sodim med zelo stare študente, študente »povratnike«, kar v bistvenem določa mojo optiko. V prvem obdobju svojega etnološkega študija (v osemdesetih letih prejšnjega stoletja) sem »po dolžnosti« sicer prebrala kup literature o materialni kulturi Slovencev, vendar v takrat vse bolj razširjenem ozračju preziranja »deskripcije« in »prestavljanja zaprašanih piskrov in kolovratov« nisem zmogla opaziti v njej prav ničesar, kar bi se mi zdelo vredno zapomniti. Zato se mi o teh tradicionalno etnoloških temah v resnici niti ne sanja, te vrzeli v znanju pa ni zapolnilo niti sodelovanje pri prenovah oziroma revitalizacijah (Krško, Škofja Loka) in v SEM. Za nameček mi je zbudilo še dvome o vlogi etnologov pri reševanju praktičnih težav in o naši kompetentnosti. Verjetno se večina študentov, pa tudi diplomiranih etnologov, vsaj kdaj vpraša o smislu in cilju svojega dela, torej si ob temeljnih vprašanjih »kaj« in »kako«, ki ju s pomočjo profesorjev bolj ali manj razreši med študijem, postavi tudi vprašanja »zakaj« in »čemu«. S tem je namreč najtesneje povezano vprašanje, kako lahko s študijem pridobljeno znanje koristno uporabim oziroma ali obstajajo in kateri so tisti delčki, ki jih lahko v humanistični, družboslovni in sploh znanstveni »puzzle« prispevamo izključno etnologi (in kulturni antropologi). Gre v resnici za preprosto vprašanje: kaj sploh koristnega znamo in lahko ponudimo drugim (ne pa na primer za to, katera znanstvena »parcela« je naša in jo lahko mirno obdelujemo, ne da bi nas drugi pri tem motili).

Za začetek naj tudi priznam, da je poleg upanja, da se bom le naučila česa koristnega, k mojemu sedanjemu zanimanju za konservatorsko področje največ pripomoglo naivno mnenje, da se bom tako izognila teoretičnim vprašanjem, ki pretresajo etnološko-kulturnoantropološke kroge. Čeprav sem nedvomno bolj »ka-

binetni tip«, mi slovenska etnološko-antropološka teorija zbuja tak strah, da sem se bila pripravljena sprijazniti celo s terenskim delom, za katero resnično nimam daru.

Potem pa se je ob branju izkazalo, da z begom pred teorijo ne bo nič, da je Hazlerjeva knjiga *Podreti ali obnoviti* v resnici odlično izhodišče za razmislek o teoretičnih vprašanjih. Ob zgodovinskem razvoju konservatorske stroke in ustanov, ki ga pač moramo poznati vsaj v glavnih obrisih, če želimo razumeti, od kod današnje razmere, je namreč Hazlerjev temeljni namen dati teoretična izhodišča in modele kot ogrodje konsistentnosti etnologovega konservatorskega dela. Pri tem je posebno pomembno in dragoceno dejstvo, da avtorjeva teoretična izhodišča in modeli temeljijo na osemnajstletnih konservatorskih izkušnjah.

Konservatorsko delo je odlična priložnost za preverjanje ustreznosti in vrednosti etnološkega teoretičnega aparata vsaj iz dveh razlogov. Prvič, v konservatorstvu gre za konkretne naloge, ki prinašajo tudi konkretno avtorjevo odgovornost za neuspeh. In kot ugotavlja Hazler, je kakovost dela pomembno odvisna od izdelanosti in ustreznosti teoretičnih izhodišč in temeljnih načel. Preprosto povedano, moramo poleg nujnega obvladanja »obrtnih veščin« natančno vedeti, kaj želimo in kako bomo to dosegli (to seveda ni nobena posebna etnološka ali konservatorska doktrina, ampak gre za pravilo, ki ga moramo spoštovati, če želimo dobro opraviti katerokoli delo). Drugič, konservatorsko delo je za etnologijo eden od dragocenih »trenutkov resnice«, ker se kakovost konservatorjevega dela ne preverja le v varnem, prizanesljivem in

razumevajočem domačem etnološkem okolju, temveč v komunikaciji z drugimi strokami in »uporabniki«. Avtor ugotavlja, da se etnološko-konservatorska stavba brez trdnih teoretičnih temeljev ob soočenju s tem »resničnim svetom« v hipu sesuje – in to mu verjamem na besedo.

Ko smo že pri teoriji, naj poudarim, da deluje naravnost blagodejno avtorjevo nepriznavanje ločevanja teorije od prakse, še bolj pa to, da ne ostaja le pri besedah. To večkrat izrecno pove in za njegovo eksplicitno izjavljanje seveda obstajajo razlogi. Videti je namreč, da je to, kar bi se sicer v večini drugih ved zdelo povsem nesporno (že kar »naravno«), v (slovenski?) etnologiji in kulturni antropologiji drugače. Tudi nepoznavalca ob površnem prebiranju etnoloških besedil zbudijo pozornost poleg omenjenega nasprotja med »teorijo in prakso« (morda po modelu »duša in telo«?) še taka, kot je nasprotje med »teorijo in empirijo«, pa tudi presenetljive kombinacije tipa »terensko delo in teorija«. Pri tem je čutiti, da je »teorija« nekaj, kar naj bi po vrednosti presegalo »empirijo«, »teorija« naj bi bila za »bistrejše glave«, »empirija«, »deskripcija« in druge nižje oblike pa za bolj povprečne. Hazler, nasprotno, v svojem delu pokaže, da raziskovanje ni nekakšno »izvajanje teorije v praksi«. Njegova jasna opredelitev bo, upajmo, vsaj nekoliko v pomoč in vodilo predvsem študentom, ki bi iz poteka študija utegnili sklepati, da je v etnologiji (in kulturni antropologiji) teorija pač nekaj povsem drugega kot praksa.

Kot sem že omenila, je delo Podreti ali obnoviti nekakšna krona ali obračun izkušenj in spoznanj, ki so se nabrala v osemnajstih letih konservatorskega dela. Avtorja pri pisanju ni vodila le želja po predstavitvi »zanimive tematike« (ali pa doseči doktorski naslov), temveč potreba po poenotenju izhodišč, meril in postopkov etnološkega konservatorskega dela, ki jo je zaznal v slovenskem prostoru. Tako imamo pred sabo pravzaprav priročnik za sedanje in prihodnje konservatorje, pa tudi za vse druge, ki bi pri svojem delu imeli težave v zvezi s stavbno (ali nepremično) dediščino. To pomeni, da Hazlerjeve knjige ne moremo resnično ocenjevati, če jo preberemo od začetka do konca in vrnemo v knjižnico. Brati jo moramo kot priročnik: po delih in po potrebi. Seveda pa za to potrebujemo osnovno poznavanje tematike. Njena prava vrednost se bo verjetno pokazala v nekaj letih, glede na to, koliko oguljene bodo njene platnice.

Ker je Vito Hazler med slovenskimi etnologi (in kulturnimi antropologi) najbrž glavna avtoriteta na konservatorskem področju, se s svojim neznanjem ne bom spuščala v presojanje strogovnih konservatorskih sestavin njegovega doktorskega dela. Lahko pa tvegam nekatere ocene splošno znanstvene in ožje etnološke vrednosti po eni strani ter »pedagoške uporabnosti« po drugi. Z mojega, to je študentskega, zornega kota je to zadnje precej pomembno. Glavni pogoj »pedagoške uporabnosti« je seveda znanstvena in strokovna neoporečnost, eden od pomembnih elementov pa je tudi način prenašanja znanja. Iskreno verjamem, da avtorju ni vseeno, kako se bodo njegovi študentje znašli v poklicnem življenju in ali jim bo njegovo prizadevanje resnično kaj koristilo. Prepričana sem tudi, da ni eden tistih, ki bi za morebitno preskrbno odmevnost svojih del dolžil ignorantske bralce. Resnično bi bilo škoda, če študentje te knjige ne bi brali, zato bi bilo idealno, če bi jo z manjšimi spremembami izdali kot skripta (po dostopni ceni!).

Ko pravim, da so potrebne spremembe, mislim na slog, ki je edina resnična slabost te knjige. Toda če govorim o slogovnih pomanjkljivostih, pri tem niti približno ne mislim, da mu manjka raznih besednih piruet in umetelnih domislekov, ki jih nekateri zmotno imenujejo »kreativnost«. Vito Hazler ni zagovornik zbujanja po-

zornosti z retoričnimi prijemi in to mu lahko štejemo le v dobro. Le zakaj bi morebitnemu bralcu kradel čas in zbujal lažne predstave o vsebini dela z raznimi metaforičnimi, simboličnimi in drugimi zapletenimi naslovi? Že naslovnica Hazlerjeve knjige nam z naslovom, podnaslovom in fotografijo eksplicitno in natančno pove, s čim se lahko seznanimo na približno tristo straneh. S Hazlerjevim jezikom torej ni nič narobe. Izraža se dovolj precizno in jasno, tako da bralcu ni treba po nepotrebnem tuhtati, kaj mu je avtor žele sporočiti. V glavnem bo pač držalo, da bo tisti, ki ima razčiščene pojme in urejene misli, te zmoget tudi jasno in urejeno ubesediti.

Resnično moteče pa je dosledno upoštevanje že kar »birokratsko« predpisane oblike z obveznim uvodom in sklepom (ta je najhujši!) ter drugimi razdelki. Ta toga shema, ki naj bi pripomogla k znanstvenosti besedila, vodi v nepotrebna ponavljanja, sili avtorje v uporabo mašil, s katerimi skušajo nekako povezati predpisane dele besedila, ubija ritem misli in besede, tako da se zdi v tako oblikovanih tekstih vse nekako zamrznjeno. Skratka, zaradi nje postane branje znanstvenih besedil dolgočasno ali celo mučno in marsikdo omaga na sredi poti ali pa že prej. Ne le da ta »oblikovna diktatura« odganja bralce, zaradi nje ni besedilo nič bolj znanstveno. Prej bi lahko trdili nasprotno, saj sem prepričana, da sta poleg jasnosti glavni vrline znanstvenega sloga prav jednatost in ekonomičnost izražanja.

Hazlerjevo delo ima še eno potezo, ki nas sili v razmišljanje o sedanjih in prihodnjih usmeritvah v etnologiji (in kulturni antropologiji) ter nam pri tem ne dovoljuje nevtralne drže. V etnološkem konservatorstvu gre v grobem za raziskovanje in varovanje stavbne dediščine vsakdanjega življenja (pa če pri tem še toliko poudarjamo pomen »nosilca« – kako strašen izraz!). Stavbarstvo (ljudsko, narodno, množično, vsakdanje ...) nedvomno sodi med »tradicionalne« etnološke teme, čeprav je Hazlerjev pogled na raziskovanje stavbarstva seveda precej drugačen od Vurnikovega. Tako Hazler pri svojem delu preprosto mora računati s stoletjem raziskav svojih predhodnikov. Ti mu lahko pomagajo, po drugi strani pa mu seveda omejujejo »svobodo gibanja« (kar se večinoma na koncu prav tako izkaže kot pozitivno, razen če seveda ne želimo izstopiti iz okvirov znanosti – med drugim je ena od značilnosti znanosti, pa naj je še tako inovativna, da vedno izhaja iz neke bolj ali manj dolge tradicije, lahko rečemo, da je sama znanost po svoji naravi tradicionalna). Konservatorstvo je zaradi svoje »tradicionalnosti« nekako podobno folkloristiki oziroma ima nekoliko podoben položaj v razmerju z etnologijo (in kulturno antropologijo). Poleg »tradicionalnosti« ju družijo še ena lastnost: oba terjata ob poznavanju splošnih etnoloških (in kulturnoantropoloških) izhodišč tudi obvladovanje posebnih znanj in veščin, kar po mojem dostikrat otežuje komunikacijo z »navadnimi« etnologi. Potreba po posebnih znanjih in veščinah seveda ni le posledica »tradicionalnosti«, ampak tudi stičnosti z drugimi vedami.

»Tradicionalne teme« med etnologi (in kulturnimi antropologi) že nekaj časa zbuja nelagodje. Zaradi svoje zgodovinske prtljage očitno povzročajo težave pri umeščanju v teoretične obrazce, česar ni težko razumeti: nove in neraziskane sodobne teme je veliko lažje oblikovati v kakršenkoli teoretski kalup, z znanstvenega zornega kota so še povsem brezoblične. Če je tema »tradicionalna«, to res pomeni, da ima za sabo veliko ideološko hipoteko (katere zadnji člen je kajpak današnji odnos!), pomeni pa tudi veliko »zalogo« znanja in informacij, ki bi nam z malo truda morda le omogočila tako zaželeno »poglobitve« in primerjalne študije. Nasploh je videti, da v slovenski etnologiji (in kulturni antropologiji) ne razlikujemo dobro pojmov znanstvenost in politična korektnost.

Seveda obstaja tudi znanstvena odgovornost (sploh ena temeljnih stvari, ki se med študijem začuda sploh ne omenja!), toda tudi ta nima prav nič skupnega z zanikanjem in potlačenjem stvari, ki ne gredo v naš ideološki sistem, torej moramo tudi pri njej skrbno paziti, da je ne zamenjamo z omenjeno politično korektnostjo. Pri vseh težavah, ki jih ima s »tradicionalnimi« temami slovenska etnologija (in kulturna antropologija), sem ob prebiranju prejkone naključno izbranih socialno- in kulturnoantropoloških del začudeno ugotovila, da Hazlerjevo besedilo kljub svoji »nesvetovljansko-sti« in vezanosti na slovenski prostor brez večjih težav »komunicira« s »sociokulturno antropologijo anglofonega sveta«² – in to je nedvomno dodaten dokaz o njegovi kakovosti. Da pa ne bi govorili na splošno, pogledjmo kak primer.

Ena od stvari, ki dajejo Hazlerjevemu razpravljanju trdnost, je to, da si je poleg izhodiščnih vprašanj »kaj« in »kako« (s katerima se etnologi in kulturni antropologi mnogo ukvarjamo) zastavil tudi še bolj temeljno splošno znanstveno in – lahko bi rekli – kar splošno človeško vprašanje »zakaj« (»čemu«) (ki pa si ga etnologi in kulturni antropologi žal redkeje postavljamo). Vprašal se je torej, čemu je sploh namenjeno njegovo delo. Če pogledamo nekatere učbenike socialne in kulturne antropologije, bomo videli, da avtorji, preden se lotijo težavnih definicij kulture, družbe, narave in tako naprej, ali pa vsaj hkrati z njimi, pojasnijo študentom in vsem, ki jih tematika zanima, kaj kulturni oziroma socialni antropologi sploh delajo. Pri tem so lahko karseda konkretni in povedo celo, kje se lahko s pridobljenim znanjem zaposlijo, na primer v šolstvu, zdravstvu in predvsem poslovnem svetu kot strokovnjaki, ki so zmožni svetovati, ko gre za vprašanja multikulturalnosti oziroma nesporazumov zaradi kulturnih razlik.³ Tu seveda ne gre za primerjave našega položaja z angleškim ali ameriškim na vsebinski ravni. Gre za »vrstni red«, ki ga pri svojem delu očitno upoštevajo »sociokulturni antropologi«: imamo cilj, razmislimo, kako ga doseči. Cilj je seveda lahko dosti manj »posveten«, vsekakor pa je bistven, saj pomeni vezno tkivo med sicer izredno heterogenimi znanji, ki jih potrebuje dober etnolog (in kulturni antropolog). Če je edini razlog našega raziskovanja to, da se nam zdi stvar »zanimiva«, pač ne gre za resno početje, ampak za ljubiteljstvo. Naj dodam še mnenje Judith Okely, ki kritizira obsedenost svojih kolegov z metodo in terja namesto tega več razmisleka o tem, »zakaj« (»čemu«) sploh antropološko raziskovanje in znanje.⁴

Hazler se pravzaprav ukvarja z nečim, česar se je slovenska etnologija vsaj pred leti precej sramovala: »rešuje tisto, kar se rešiti da«. Med slovenskimi etnologi in kulturnimi antropologi jih najbrž ni veliko, ki bi kar naravnost kot legitimen cilj etnološkega in antropološkega dela navajali »reševanje dediščine pred pozabo«. In tako dobi Hazler znova potrditev o pravilnosti svoje usmeritve (kakšno presenečenje!) šele v »sociokulturni antropologiji anglofonega sveta«. Joy Hendry v navedenem delu (str. 11) brez teoretskih težav in zadreg govori o prispevkih različnih kultur k znanju in modrosti sveta, s čimer utemelji upravičenost »reševanja znanja pred pozabo«. Alice Beck Kehoe v delu *Humans* nazorno prikaže smisel in vrednost »reševanja pred pozabo« ob primeru antropologa, ki pomaga pri vnovičnem uvajanju starih poljedelskih tehnik v neki vasi v Latinski Ameriki (moderne tehnike so namreč povzročile na poljih veliko škode).⁵ Če je »reševanje« sprejemljivo v Južni Ameriki, res ne vem, zakaj ne bi bilo tudi v Sloveniji.

Ko vse to razmislimo, bi morda ne bilo slabo, če bi poskusili teoretska vprašanja zgrabiti z drugega konca. Lahko bi, na primer, namesto da razpravljamo kar na splošno, izbrali nekaj slovenskih besedil in nekaj besedil z »anglofonega območja« ter skušali ugotoviti, zakaj so v resnici dobra ali slaba. In začeti je treba prav pri začetku.

Najprej bi ta dela morala prestati temeljno preizkušnjo znanstvenosti, kajti prav to je jamstvo za »kompatibilnost« s preostalim družboslovjem (ki se danes tako ali tako kaže kot precej nerazmejeno področje), pa tudi z nedružboslovno znanostjo. To ne bi smelo biti pretežko, saj nam ni treba ničesar na novo izumljati. Gotovo obstajajo še druga podobna dela, kot je Eco študentski priročnik z naslovom *Come si fa una tesi di laurea* (Kako napišemo diplomsko nalogo),⁶ ki ima prav na začetku tudi poglavje z naslovom *Kaj je znanstvenost?* (str. 37). V njem navede merila znanstvenosti, jih tudi obširneje pojasni in ponazori s primeri. Lahko rečem, da Hazlerjeva knjiga dovolj dobro prestane preizkus znanstvenosti, kakor nam ga ponuja Umberto Eco.

Bolj se trudim pisati o knjigi Podreti ali obnoviti, bolj me očitno odnaša stran od nje, kar je razumljivo: kaj tehtnejšega o konservatorstvu in strokovnih besedilih s konservatorskega področja bom, upajmo, sposobna napisati čez nekaj let, če me prej ne mine zanimanje.

Torej je najbolje, da končam. Naj opozorim, da v Hazlerjevem doktorskem delu ne smemo iskati receptov za uspešno etnološko raziskovanje in konservatorsko delo. Avtor nas torej uči tudi tega, da se v družboslovju nič ne »izide brez ostanka«. Kljub še taki strokovni podkovanosti sta končna odločitve in odgovornost vedno subjektivni, tako kot je tudi zgodovina slovenskega konservatorstva in resnici predvsem zgodovina dela in pogledov močnih in vplivnih osebnosti, ki so se ukvarjale s to dejavnostjo.

1 Natalija Vrečer, *Antropološko preučevanje sodobnih procesov transformacije v srednji in vzhodni Evropi: teoretičnopriimerjalni vidik*. V: Glasnik SED 40/3, 4. Celje 2000, 8: »Za oba je značilen tako imenovan pristop 'case studies', kombinirata namreč intenzivno terensko delo s teorijo, kar je v antropologiji na Slovenskem še vedno redkost.« Nekaj vrstic niže avtorica še enkrat uporabi omenjeno zvezo.

Ob prebiranju še nekaterih prispevkov v omenjenem Glasniku se mi je utrnula zamisel, da bi na oddelku morda uvedli podeljevanje letne nagrade za najbolj nerazumljivo besedilo.

2 Natalija Vrečer, *Etnološki versus antropološki pristop*. V: Glasnik SED 34 (1994). Navajam po Ingrid Slavec Gradišnik, *Etnologija na Slovenskem*. Ljubljana 2000, 520.

3 Glej na primer Joy Hendry, *An Introduction to Social Anthropology. Other People's Worlds*, 1998, 11.

4 Tim Ingold (ur.), *Key Debates in Anthropology*, University of Manchester 1988-1993. Navedek je iz referata J. Okely na temo *Social Anthropology is a Generalising Science or it is Nothing* (1988).

5 Alice Beck Kehoe, *Humans, An Introduction to Four Field Anthropology*. New York 1998, 2.

6 Umberto Eco, *Come si fa una tesi di laurea*. Tascaboli Bompiani, Le materie umanistiche. Milano 1977, XV edizione 1990.